

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.138>

GEOGRAFIYA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARNING EKOLOGIK - GEOGRAFIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART - SHAROITLARI

Mirsavirova Gavhar Murod qizi

Uchtepa tumani 62-maktab

Geografiya fani o'qituvchisi

G'iyozov Javohir Murod o'g'li

Nizomiy nomidagi O'MPU Mustaqil izlanuvchi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida geografiya ta'limi vositasida o'quvchilarning ekologik-geografik tafakkurini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda ekologik-geografik tafakkurni shakllantirishning asosiy bosqichlari, pedagogik tamoyillari va samarali shart-sharoitlari tahlil qilingan. Geografik bilimlarni interfaol hamda tizimli yondashuvlar orqali yetkazishning pedagogik modeli taklif etilib, o'quvchilarning atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogika nazariyasi, geografiya ta'limi, ekologik-geografik tafakkur, pedagogik shart-sharoitlar, interfaol ta'lim, tizimli yondashuv, kompetensiya.

Annotation. This article covers the theoretical and pedagogical foundations of developing students' ecological-geographical thinking through geography education in general secondary schools. The research analyzes the main stages, pedagogical principles, and effective conditions for the formation of ecological-geographical thinking. A pedagogical model for delivering geographical knowledge through interactive and systematic approaches is proposed, along with practical recommendations for developing students' responsible attitude towards the environment.

Keywords: Pedagogical theory, geography education, ecological-geographical thinking, pedagogical conditions, interactive learning, systematic approach, competence.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri faqatgina nazariy bilimlarni berish emas, balki jamiyat va tabiat o'rtasidagi muvozanatni tushunadigan, barqaror rivojlanish g'oyalariga sodiq shaxsni tarbiyalashdan iborat. Pedagogika nazariyasi (13.00.01) nuqtai nazaridan o'quvchilarda kompleks dunyoqarash va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish xususiy metodikalardan ustun turuvchi umumiyondashuv va qonuniyatlarni talab etadi. Geografiya fani o'zining majmualari (tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy) xarakteriga ko'ra o'quvchilarda ekologik madaniyat va geografik tafakkurni

integratsiyalashgan holda rivojlantirishda yetakchi o‘rin tutadi. Ekologik-geografik tafakkur — bu inson va tabiat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tushunish, hududiy ekologik muammolarni baholay olish va barqaror qarorlar qabul qilishga yo‘naltirilgan intellektual faoliyat turidir.

MATERIALLAR VA METODLAR.

Tadqiqot jarayonida umumiy pedagogika, ta'lim nazariyasi va ekologik ta'limga oid ilmiy-pedagogik manbalar tahlil qilindi. Tadqiqot usullari sifatida quyidagilar qo‘llanildi:

1. **Nazariy-qiyosiy tahlil:** Pedagogik va geografik adabiyotlarni umumlashtirish.
2. **Modellashtirish:** Ekologik-geografik tafakkurni shakllantirishning pedagogik tizimini ishlab chiqish.
3. **Pedagogik kuzatuv va so‘rovnoma:** O‘quvchilarning ekologik bilimlari va geografik fikrlash darajasini baholash.

O‘quvchilarda ekologik-geografik tafakkurni shakllantirish samaradorligi muayyan **pedagogik shart-sharoitlarga** bog‘liq. Tadqiqotimiz natijasida quyidagi asosiy shart sharoitlar guruhlandi va nazariy jihatdan asoslandi:

1. **Mazmunan-integrativ shart-sharoit:** Geografiya kursining mazmuniga ekologik mazmundagi muammoli topshiriqlar, keys-stadi (Case-study) va mintaqaviy ekologik vaziyatlarni tahlil qilish topshiriqlarini singdirish.
2. **Faoliyatli-pedagogik shart-sharoit:** O‘quvchilarni faqat passiv tinglovchi emas, balki kichik ilmiy-tadqiqot, loyiha va amaliy-ekologik harakatlar (loyihalar, dala amaliyoti, lokal monitoring)ga jalb etish.
3. **Motivatsion-qadriyatli shart-sharoit:** O‘quvchilarda tabiatga insonparvarlik, mas’uliyat va tabiat resurslaridan oqilona foydalanish, qadriyatlarini shakllantirish.

Ekologik – geografik tafakkur tarkibi
--

Kognitiv komponent -Geografik bilimlar -Ekologik tushunchalar	Qadriyatli component -Mas’uliyat -Etik munosabat	Amaliy komponent -Loyihalar -Tadqiqotlar
--	---	---

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ekologik-geografik tafakkurni rivojlantirish bosqichma - bosqich amalga oshirilganda yuqori natija beradi:

- **Birinchi bosqich (Akkumulyativ):** Asosiy geografik va ekologik tushunchalarni o‘zlashtirish.
- **Ikkinchi bosqich (Tahliliy):** Sabab-oqibat aloqadorliklarini aniqlash (masalan, Orol dengizi muammosining ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik oqibatlarini).
- **Uchinchi bosqich (Kreativ-amaliy):** Ekologik muammolarga muqobil yechimlar taklif etish va loyihalar yaratish.

Xulosa o‘rnida aytganda Geografiya ta’limi jarayonida o‘quvchilarning ekologik-geografik tafakkurini shakllantirish pedagogik nazariya va amaliyotning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun ta’lim mazmunini integratsiyalash, muammoli va loyihaga asoslangan o‘qitish usullaridan foydalanish hamda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini rag‘batlantiruvchi pedagogik shart sharoitlarni yaratish talab etiladi. Taklif etilayotgan pedagogik model o‘quvchilarning ekologik madaniyatini oshirish va ularni barqaror rivojlanish tamoyillari ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Nigmatov A.N. Ekotexnologenez va ekologik ta'lim-tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2018. – 180 b.
2. Ro‘ziyeva D.I., Tolipov U.Q. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik maxorat. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – 230 b.
3. Yuzlikayev F.R. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi va metodlari. – Toshkent: TDPU, 2020. – 160 b.
4. Gadjiyeva D.A. Pedagogical foundations of developing ecological culture in students during geography lessons. // Central Asian Journal of Education, 2022, Vol. 7, Issue 2, pp. 45-52.
5. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 62 p